

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-60>

УДК 338.242:347.77

ІНСТИТУЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

INSTITUTIONAL AND ORGANIZATIONAL SUPPORT FOR INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE

Вірченко Володимир Віталійович

доктор економічних наук, доцент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9085-6659>

Кущинська Ольга Олександрівна

студентка,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1747-3803>

Спасіченко Оксана Володимирівна

студентка,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0647-0383>

Virchenko Volodymyr, Kushchynska Olha, Spasichenko Oksana
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Стаття присвячена дослідженню сутності, складових та особливостей системи інституційного регулювання та організаційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності в Україні. Визначено зміст та значення інституційного регулювання у забезпеченні нормальної, безперешкодної реалізації та стійкого розвитку відносин інтелектуальної власності. Проаналізовано зміст та структуру формальних інституцій, що забезпечують охорону прав інтелектуальної власності в Україні. Досліджено сутність неформальних інституцій, що впорядковують повторювані взаємодії між учасниками відносин інтелектуальної власності. Визначено складові організаційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності. Запропоновано шляхи удосконалення інституційно-організаційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності в Україні.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інституційне регулювання, організаційне забезпечення, охорона прав власності, неформальні інституції.

Статья посвящена исследованию сущности и особенностей институционального регулирования и организационного обеспечения охраны прав интеллектуальной собственности в Украине. Исследованы содержание и значение институционального регулирования в обеспечении беспрепятственной реализации и развития отношений интеллектуальной собственности. Проанализированы сущность и структура формальных институций, обеспечивающих охрану прав интеллектуальной собственности в Украине. Исследованы неформальные институции, упорядочивающие повторяющиеся взаимодействия между субъектами отношений интеллектуальной собственности. Определены элементы организационного обеспечения охраны прав интеллектуальной собственности. Предложены основные пути развития институционального и организационного обеспечения охраны прав интеллектуальной собственности в Украине.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, институциональное регулирование, организационное обеспечение, защита прав собственности, неформальные институции.

The paper provides comprehensive analysis of the nature, components and peculiarities of the system of institutional regulation and organizational support for intellectual property rights protection in Ukraine. The essence and importance of institutional regulation in ensuring the normal, unhindered implementation and sustainable development of intellectual property relations are determined. Authors proved that in the post-industrial economy de-

velopment and implementation of the effective system of intellectual property rights protection guarantee complex balancing and harmonization of interests of society and participants of civil turnover of results of intellectual activity. Nature and primary components of the system of institutional ordering of intellectual property relations are investigated including formal institutions comprising international treaties, specific legislation, norms of general law, subordinate acts. Essence and role of informal institutions in regulation of intellectual property relations and structuring interactions of participants of commercial turnover of intellectual property objects are considered. Author proved existence of institutional gap in the system of ordering of intellectual property relations in Ukraine, which is related to predominance of the substituting informal institutions that create for economic actors motivation to infringement of the existing formal regulations in the field of protection of intellectual property rights. Organizational support framework for intellectual property rights protection at national levels is investigated. Research of genesis of Ukrainian system of state regulation of intellectual property relations has been conducted. The results of the study had demonstrated the need for comprehensive restructuring of the Ukrainian system of intellectual property protection in order to stimulate commercial turnover of intellectual property objects and accelerate innovative modernization of national economy. The priorities of development of institutional and organizational support for the protection of intellectual property rights in Ukraine are defined.

Keywords: intellectual property, institutional regulation, organizational support, property rights protection, informal institutions.

Постановка проблеми. Сучасне економічне середовище відзначається посиленням конкуренції, зростанням невизначеності та волатильності ринків інноваційної продукції, збільшенням кількості порушень прав інтелектуальної власності, що в системі призводить до підвищення ризикованості інноваційної підприємницької діяльності, яка пов'язана із активним використанням інтелектуального капіталу. Особливо негативний вплив на розвиток сфери господарського обороту результатів інтелектуальної діяльності здійснюють систематичні порушення прав інтелектуальної власності, що зменшують економічну привабливість комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності для суб'єктів господарювання, шкодять економічним інтересам творців інтелектуального продукту, а також негативно позначаються на темпах науково-технічного прогресу. У цих умовах, гарантування інтелектуальної безпеки економічних суб'єктів шляхом створення належних організаційно-інституційних передумов для охорони прав інтелектуальної власності перетворюється не лише на ключову детермінанту інноваційного розвитку національної економіки, а й на актуальну економічну проблему, що вимагає ґрунтовного узагальнення та дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність та складові інституційного забезпечення та організаційної підтримки реалізації відносин інтелектуальної власності були висвітлені як у вітчизняній, так і в зарубіжній економічній літературі. Належне місце в розробці даної наукової тематики займають праці Базилевича В.Д., Орлюк О.П., Кодинця А.О., Остергарда Р., Левітські С., Хелмке Г., Ходжсона Дж., Мура А. та інших. Зокрема, Базилевич В.Д. дослідив зміст, функції та генезис

міжнародної системи охорони і захисту прав інтелектуальної власності, а також приділив увагу нормативно-правовому регулюванню відносин інтелектуальної власності в Україні [1, с. 369–372]. Орлюк О.П. проаналізувала гносеологічні аспекти становлення та розвитку системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні [2, с. 90–91]. Остергард Р. розкрив основні принципи оцінки ефективності охорони прав інтелектуальної власності на початку ХХІ ст. [3, р. 352–354]. Хелмке Г. та Левітські С. дослідили сутність, основні види неформальних інституцій та їх вплив на розвиток суспільних відносин [4, р. 728–732]. Мур А. проаналізував вплив охорони прав інтелектуальної власності на суспільну користь і розвиток конкуренції [5, р. 615].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, питання, пов'язані із комплексним аналізом змісту і структури формальних та неформальних інституцій, що урегульовують відносини між суб'єктами інтелектуальної діяльності, а також організаційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності в Україні, на наш погляд, так і не отримали належного висвітлення у науковій літературі.

Постановка завдань дослідження. Мета статті полягає у комплексному дослідженні сутності та особливостей системи інституційного регулювання та організаційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності в Україні. Завдання дослідження підпорядковані досягненню поставленої мети і спрямовані на: вивчення сутності та значення охорони прав інтелектуальної власності в сучасній економіці; дослідження змісту та структури формальних інституцій, що регулюються відносини інтелектуальної

власності; аналіз ролі неформальних інституцій у охороні прав інтелектуальної власності; визначення особливостей і складових організаційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерною ознакою господарського обороту об'єктів інтелектуальної діяльності в сучасних умовах є систематичні порушення майнових прав творців інтелектуального продукту. Завдяки цьому, ринкові транзакції з майновими правами інтелектуальної власності завжди пов'язані із високою ймовірністю виникнення непередбачуваних втрат та скороченням фінансового результату від їх комерціалізації. Як наслідок, зважаючи на вищу ризикованість інтелектуальний продукт завжди характеризуються нижчою ліквідністю у порівнянні з іншими видами ринкових активів.

В умовах постіндустріальної трансформації економіки, інтелектуальний капітал перетворюється у стратегічний актив підприємства, а його комерціалізація – в основне джерело конкурентоспроможності на глобалізованих товарних ринках. Використання об'єктів інтелектуальної власності у виробництві слугує якнайповнішому задоволенню споживчих потреб, забезпечує стабільний попит на інноваційну продукцію, а також високу частку в ній доданої вартості. Водночас, завдяки уречевленню нематеріальних за своїм характером об'єктів інтелектуальної власності в матеріальних носіях, що мають товарну природу, широке коло економічних суб'єктів отримує доступ до корисних властивостей інтелектуального продукту, а нематеріальний характер спрощує його розповсюдження, несанкціоноване відтворення та використання без згоди власника.

Таким чином, залученням до сфери відносин інтелектуальної власності все більшої кількості суб'єктів з одночасним розщепленням прав власності на пучки правомочностей, нематеріальний характер інтелектуального продукту, що спрощує його незаконне розпо-

всюдження та несанкціоноване тиражування, а також висока рентабельність виробництва та реалізації контрафактної продукції у поєднанні зі зростаючою конкуренцією на товарних ринках стимулюють підприємства вдаватися до порушення прав інтелектуальної власності з метою стимулювання збуту, акумуляції додаткового прибутку та отримання короткострокових конкурентних переваг перед іншими учасниками ринку. Слід відзначити, що проблема охорони прав інтелектуальної власності є актуальною не лише для міжнародних товарних ринків, а й для української економіки, яка впродовж багатьох років страждає від порушень прав інтелектуальної власності. Свідченням цього є постійне згадування нашої країни в Спеціальному звіті 301 Офісу торгового представника США. Зазначений звіт містить інформацію про країни, в яких спостерігаються значні порушення прав інтелектуальної власності.

Аналіз змісту Спеціальних звітів 301 за 1989–2020 рр. дозволив встановити, що Україна вперше була включена до списку країн, в яких систематично порушуються права інтелектуальної власності в 1998 р. і з цього часу постійно перебувала в ньому (табл. 1).

У цих умовах, стратегічним напрямом державної підтримки сфери науки та світи, а також запорукою розвитку інтелектуального капіталу в Україні має стати формування ефективної системи організаційно-інституційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності. Загалом, під охороною прав інтелектуальної власності ми розуміємо суспільно-правовий порядок закріплення певних прав і обов'язків за суб'єктами відносин, які виникають з приводу привласнення та комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності, а також створення механізму їх реалізації.

Як свідчить досвід провідних країн світу, належний рівень охорони прав інтелектуальної власності забезпечується дієвою організаційною підтримкою та інституційним регулюванням. Система організаційно-інституційного забезпечення, що включає фор-

Таблиця 1

Динаміка перебування України у Спеціальному звіті 301

Розділ звіту	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Пріоритетна іноземна країна																							
Список пріоритетного нагляду																							
Список нагляду																							

Джерело: розроблено авторами за даними [6]

мальні й неформальні інституції, уповноважені органи державної влади та громадські організації, регулює, структурує та упорядковує транзакції щодо передачі майнових прав інтелектуальної власності, а також за рахунок механізму санкціонування створює додаткові витрати та негативні стимули для порушників прав творців інтелектуального продукту. Регулюючи відносини інтелектуальної власності, забезпечуючи захист немайнових прав і майнових інтересів їх учасників, дана система відіграє важливу роль у зниженні транзакційних витрат і скороченні негативних екстерналій на ринку об'єктів інтелектуальної власності.

Інституції становлять сукупність формальних і неформальних правил та норм поведінки, що виконують функцію обмежень у ситуації вибору, а також механізмів санкціонування, які забезпечують їх дотримання шляхом створення додаткових витрат для порушників. При цьому, хоча органи державного регулювання і не можуть бути віднесені до інституцій, вони виконують важливі інституціоналізовані функції, забезпечуючи механізм санкціонування в сфері інтелектуальної власності.

Базисом інституційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності є формальні інституції, які представлені нормативними і правовими актами. Проаналізувавши джерела права інтелектуальної власності в Україні, можна виокремити кілька груп нормативних і правових актів, що врегульовуються зазначену сферу суспільних відносин: Конституція України; закони України; кодекси України; міжнародні договори; нормативно-правові акти; укази Президента України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; державні стандарти.

Зазначена система інституційного регулювання є результатом еволюційного процесу, оскільки юридично-інституційні механізми постійно адаптуються до потреб і інтересів усіх груп стейкхолдерів. Адаптація відбувається з огляду на витрати та вигоди від охорони конкретних прав інтелектуальної власності [7, р. 54]. Законодавство України у сфері інтелектуальної власності поділяється на дві групи – загальне та спеціальне. До загального законодавства відносяться закони, які містять окремі норми права інтелектуальної власності і, водночас, присвячені регулюванню різних сфер суспільних відносин, які виникають у процесі конкретної виробничої, господарської або економічної діяльності [8, с. 143]. Наприклад, до таких законів відносять: Закон Укра-

їни «Про видавничу справу», який регулює порядок організації та провадження видавничої діяльності; Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», що охороняє інтелектуальний потенціал громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності; Закон України «Про інформацію», що регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації тощо. Спеціальне законодавство України у сфері інтелектуальної власності поділяється на 4 групи (рис. 1).

До кодексів України, які регулюють відносини в сфері інтелектуальної власності варто віднести: Цивільний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення; Кримінальний кодекс України; Митний кодекс України; Кримінально-процесуальний кодекс України; Господарський процесуальний кодекс України; Кодекс законів про працю України; Кодекс адміністративного судочинства України. На нашу думку, найважливішу функцію в охороні інтелектуальної власності відіграє саме Цивільний кодекс України, а саме Книга IV, 11 глав (Глави 36-46) якої врегульовують відносини щодо окремих об'єктів інтелектуальної власності.

Також Україна є учасницею 22 міжнародних договорів, адміністративні функції яких виконує Всесвітня організація інтелектуальної власності, а також цілого ряду міжурядових угод [9]. До ключових міжнародних договорів варто віднести Конвенцію про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Паризьку конвенцію про охорону промислової власності, Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів та ін.

Важливу роль у формуванні інституційних засад реалізації відносин інтелектуальної власності в Україні відіграють Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності та Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка набула чинності з 01 вересня 2017 р. Важливо відзначити, що усі угоди, згідно з нормами Конституції, Закону України «Про міжнародні договори України» та Віденської конвенції, є частиною національного законодавства України та мають правоутворюючий характер.

Поряд із розглянутими вище формальними інституціями, значний вплив на ефективність охорони прав інтелектуальної власності здійснюють також неформальні інституції – стійкі, регулярно відтворювані, некодифіковані і санкціоновані суспільством соціокультурні норми, звичаї та соціальні практики, які струк-

Рис. 1. Спеціальне законодавство України в сфері інтелектуальної власності

Джерело: власна розробка авторів

тують відносини інтелектуальної власності.

Залежно від впливу неформальних інституцій на рівень питомих трансакційних витрат їх поділяють на ефективні та неефективні. На нашу думку, серед ефективних неформальних інституцій, які упорядковують та регулюють відносини інтелектуальної власності, варто виокремити: повагу до творчої інтелектуальної діяльності; суспільний осуд порушень прав інтелектуальної власності; негативне ставлення до корупції; пріоритетність креативних здібностей людини під час працевлаштування; повага до принципів академічної доброчесності у сфері освіти та науки; високий рівень правової свідомості та відповідальне ставлення до використання об'єктів інтелектуальної власності у господарській діяльності [8, с. 147].

На жаль, рівень розвитку інтелектуальної власності в Україні засвідчує наявність цілого комплексу неефективних неформальних інституцій, які здійснюють вкрай негативний вплив на охорону прав творців інтелектуального продукту. Серед них: економічний опортунізм суб'єктів господарювання, які наважуються на порушення прав інтелектуальної власності з метою отримання надлишкового прибутку; недостатнє впровадження принципів соціальної відповідальності в діяльність

вітчизняних корпорацій, що зумовлює низьку підтримку бізнесом науково-технічної та мистецької діяльності; зневажливе ставлення до інтелектуальної праці як основи добробуту нації; корупція та селективне застосування права інтелектуальної власності державним апаратом; неповага до принципів академічної доброчесності, яку демонструє частина членів наукової спільноти.

Ефективно функціонуючі органи державної влади поряд із комплексом дієвих формальних норм і неформальних правил утворюють базис національної системи охорони інтелектуальної власності. Система організаційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності здійснює моніторинг виконання норм вітчизняного законодавства та міжнародних конвенцій у сфері інтелектуальної власності, а також формує умови для ефективної реалізації прав творців інтелектуального продукту.

Згідно з Постановою Кабінету міністрів України від 11.05.2017 р. № 320, усі завдання та функції з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності покладено на Міністерство економіки, а також створений пізніше у його структурі Департамент розвитку сфери інтелектуальної власності. Структурними підрозділами Департаменту

є: Управління промислової власності; Управління авторського права і суміжних прав; Управління державних реєстрацій; Відділ співробітництва з національними та міжнародними інституціями у сфері інтелектуальної власності [10].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16 червня 2020 р. було утворено Національний орган інтелектуальної власності, який реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності і є спеціальним органом влади, який відповідає за охорону промислової власності, та інших об'єктів інтелектуальної власності [11]. При цьому, Міністерство економіки забезпечує формування і комплексну реалізацію державної політики у сфері охорони інтелектуальної власності, а Національний орган інтелектуальної власності виконує окремі публічні

функції (владні повноваження) з безпосередньої реалізації даної політики.

Зазначеним законодавчим актом функції Національного органу інтелектуальної власності покладено на Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент). Особливості розподілу функцій зазначених органів в рамках системи охорони прав інтелектуальної власності України відображено на рис. 2.

Важливу роль в системі організаційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності мав би відігравати Вищий суд з питань інтелектуальної власності разом з інтегрованою в нього Апеляційною палатою. На жаль, зазначений орган так і не розпочав свою роботу до цього часу. Наразі у Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 6487 від 29.12.2021, який має визначити засади діяльності даного органу.

Висновки. Дослідження сутності та особливостей системи інституційного регулю-

Рис. 2. Функції організаційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності в Україні

Джерело: розроблено авторами на основі [11]

вання та організаційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності в Україні продемонструвало, що в умовах глобалізації та постіндустріальної трансформації економіки ефективна охорона прав інтелектуальної власності стає ключовою передумовою впровадження інтелектуального капіталу у підприємницьку діяльність та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Законодавство України містить ряд важливих норм, які визначають фундаментальні принципи охорони прав інтелектуальної власності на різні результати творчої інтелектуальної діяльності людини. При цьому, відсутність в Україні спеціалізованого законодавства, яке регламентувало б умови виникнення і механізм використання прав на комерційне найменування і комерційну таємницю, беззаперечно слід віднести до недоліків української системи інституційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності, що має повернути увагу держави та вимагає адекватних дій з боку законодавчої гілки влади.

Крім того, проведений аналіз засвідчив існування дисбалансу в системі інституційного регулювання відносин інтелектуальної власності, коли вплив формальних та неформальних інституцій у сфері інтелектуальної власності є різноспрямованим. Як наслідок, в межах вітчизняної інституційної структури виникає і підтримується інституційний розрив, коли прогресивні формальні норми співіснують з неефективними неформальними

правилами, які послаблюють регулюючу дію формальних обмежень і створюють негативні стимули для економічних суб'єктів, мотивуючи їх порушувати права інтелектуальної власності з метою отримання вигоди з мінімальним ризиком застосування санкцій з боку держави.

Поряд із цим, існуюча на даний момент в Україні система організаційного забезпечення сфери інтелектуальної власності також продовжує потребувати подальшої перебудови у напрямку формування ефективної дворівневої національної системи правової охорони інтелектуальної власності. Адже на наше переконання, лише створення ефективної та прозорої системи державної охорони прав учасників цивільного і господарського обороту результатів інтелектуальної діяльності може забезпечити надійний фундамент для розвитку творчого і науково-технічного потенціалу нації.

На нашу думку, актуальність проблеми захисту економічних інтересів суб'єктів господарювання у сфері комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності зумовлює необхідність комплексного підвищення ефективності вітчизняної системи інституційного регулювання та організаційного забезпечення охорони прав інтелектуальної власності. При цьому визначальна роль у даному процесі належить державі, яка має забезпечити належні стимули для суб'єктів інтелектуальної діяльності та дієвий механізм санкціонування для порушників майнових і немайнових прав інтелектуальної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність : підручник. 3-тє вид. Київ : Знання, 2015.
2. Орлюк О.П., Святоцький О.Д. Право інтелектуальної власності: академічний курс : підручник. Київ : Ін Юре, 2007.
3. Ostergard R.L. The Measurement of Intellectual Property Rights Protection. *Journal of International Business Studies*. 2000. Vol. 31(2). P. 349–360. URL: <http://www.jstor.org/stable/155642>
4. Helmke G., Levitsky S. Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. *Perspectives on Politics*. 2004. Vol. 2(4). P. 725–740. URL: <http://www.jstor.org/stable/3688540>
5. Moore A. Intellectual property, innovation, and social progress: the case against incentive-based arguments. *Hamline Law Review*. 2003. Vol. 26(3). P. 602–630. URL: <http://faculty.washington.edu/moore2/mooreIP.pdf>
6. Office of the United States Trade Representative. 2021. *Special 301 Report*. URL: <https://ustr.gov/issue-areas/intellectual-property/Special-301>
7. David P.A. Intellectual property institutions and the panda's thumb: patents, copyrights, and trade secrets in economic theory and history. In Wallerstein et al. (Eds.), *Global dimensions of intellectual property rights in science and technology*, (pp. 19–61). Washington, DC : The National Academies Press, 1993. DOI: <https://doi.org/10.17226/2054>
8. Вірченко В.В. Інтелектуальна власність: теоретичні витоки та економічні імперативи розвитку : монографія. Київ : Ліра-К, 2018.
9. Добровольська К.Л. Правове забезпечення охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2210>

10. Верховна Рада України : Наказ Міністерства економіки № 842 від 28.12.2019 р. Про затвердження положення про Департамент інтелектуальної власності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0842915-19#n6>
11. Верховна Рада України : Закон України № 703-IX від 16.06.2020 р. Про внесення змін до законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-20>

REFERENCES:

1. Bazylevych V.D. (2015) *Intelektualna vlasnist: pidruchnyk* [Intellectual property: textbook]. 3rd ed. Kyiv: Znannia. (in Ukrainian)
2. Orliuk O.P., Sviatotskyi O.D. (Eds.) (2007) *Pravo intelektualnoi vlasnosti: akademichni kurs: pidruchnyk* [Intellectual property law: academic course: textbook]. Kyiv: In Yure. (in Ukrainian)
3. Ostergard R.L. (2000) The Measurement of Intellectual Property Rights Protection. *Journal of International Business Studies*, 31(2), 349–360. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/155642>
4. Helmke G., Levitsky S. (2004) Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. *Perspectives on Politics*, 2(4), 725–740. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/3688540>
5. Moore A. (2003) Intellectual property, innovation, and social progress: the case against incentive-based arguments. *Hamline Law Review*, 26(3), 602–630. Retrieved from: <http://faculty.washington.edu/moore2/mooreIP.pdf>
6. Office of the United States Trade Representative (2021) *Special 301 Report*. Retrieved from: <https://ustr.gov/issue-areas/intellectual-property/Special-301>
7. David P.A. (1993) Intellectual property institutions and the panda's thumb: patents, copyrights, and trade secrets in economic theory and history. In Wallerstein et al. (Eds.). *Global dimensions of intellectual property rights in science and technology*, (pp. 19–61). Washington, DC: The National Academies Press. DOI: <https://doi.org/10.17226/2054>
8. Virchenko V.V. (2018) *Intelektualna vlasnist: teoretychni vytoky ta ekonomichni imperatyvy rozvytku: monohrafiia* [Intellectual property: theoretical origins and economic imperatives of development]. Kyiv: Lira-K. (in Ukrainian)
9. Dobrovolska K.L. (2021) Pravove zabezpechennia okhorony ta zakhystu prav intelektualnoi vlasnosti v Ukraini [Legal support and protection of intellectual property rights in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, no. 9. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2210> (in Ukrainian)
10. Verkhovna Rada Ukrain (2019) Order of the Ministry of Economy № 842 of 28.12.2019 Pro zatverdzhennia polozhennia pro Departament intelektualnoi vlasnosti [On approval of regulations on the Department of Intellectual Property]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0842915-19#n6> (in Ukrainian)
11. Verkhovna Rada Ukrainy (2020) Law of Ukraine № 703-IX of 16.06.2020 Pro vnesennia zmin do zakoniv Ukrainy shchodo stvorennia natsionalnogo orhanu intelektualnoi vlasnosti [On Amendments to the Laws of Ukraine on the Establishment of a National Intellectual Property Authority]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-20> (in Ukrainian)